

ترانه های عامیانه ایران

از نظر مضمون و موضوع

« فولکلور » موسیقی اغلب ممالک و اقوام را از لحاظ موضوع و مضمون بچند طبقه مشخص تقسیم کرده اند که مهمترین آنها عبارتند از ترانه های قهرمانی و حماسی، ترانه های « حرفه ای » (Chansons de métiers) آهنگ های مخصوص کشت و کار، ترانه های مخصوص تشریفات مختلف (جشن عروسی، تولد، عید و . . .)، ترانه های عشقی، ترانه های توصیفی، آهنگ های کودکانه و لالائی و غیره . . .

همه انواع مزبور را در میان ترانه های محلی و عامیانه ایران نیز میتوان یافت و اصولاً میتوان گفت که مضامین موسیقی عامیانه همه اقوام کم و بیش همانند هستند و مطالعاتی که در این زمینه بعمل آمده غالباً این موضوع را تأیید کرده است. در باره علل این امر فرضیه های مختلف و احياناً متناقضی موجود است که بحث درباره آنها از حوصله این مقاله خارج میباشد.

ولسی طبقه بندی ترانه های محلی و عامیانه ایران از لحاظ مضمون و موضوع آنها، دو اشکال قابل ذکر دارد: نخست آنکه چنانکه در ضمن مقاله « ترانه های عامیانه ایران از نظر ساختمان » در شماره گذشته گفتیم بسیاری از آهنگ های محلی و عامیانه ایرانی را غالباً با اشعار و کلمات هم وزن ولی متفاوتی میخوانند و بعبارت دیگر اشعار بسیاری از آنها متغیر و غیر ثابت است. دیگر آنکه اکثر آنها بیشتر مضامین عشقی دارند و حتی آهنگ هایی که از نوع ترانه های توصیفی، یا « حرفه ای » و یا قهرمانی و غیره هستند، مضمون عاشقانه آنها بر مضامین توصیفی، حرفه ای و یا

قهرمانی آنها می چربد . فی المثل ترانه کردی « واران واران » را ظاهراً نمونه بسیار خوبی از نوع ترانه های توصیفی باید شمرد که با حالت حزن-انگیز و گرفته خود محیط مه آلودی مجسم میکند و « آرابسک » ها و ضرب و وزن آن گویی ریزش قطرات باران را توصیف میکند . ولسی حالت « بارانی » و غم انگیز این ترانه ، برای مصنف گمنام آن در حقیقت فرصت مناسبی بوده است که از ماجرای عشق ناکام خود سخن گوید : « ... واران واران ، واران ترم کرد . چاو کوزال او مناله چارده ساله ، له دین دارم کرد !... » (... چشمان میشی آن دختر چهارده ساله از دین خارجم کرد ...)

در میان ترانه های محلی ایران - منجمه ترانه های مازندران و سواحل دریای خزر - آهنگ های متعددی یافت میشود که جنبه قهرمانی و جنگی دارند . ولی هیچکدام از آنها خالی از جنبه و مضمون عاشقانه نیست . بدین معنی که با وجود اینکه در آنها پیوسته سخن از جنگ و تفنگ و « صدوسی سوار » بمیان می آید ولسی هدف همه این تجهیزات جز « رهودن یار » نیست ... در بیشتر ترانه های « حرفه ای » هم کنایه ها و استعارات عاشقانه ، اساس مضمون آنها را تشکیل می دهد و فی المثل در ترانه شیرازی « گل گندم » که مخصوص مواقع زراعت و کشت و کار است ، صحبت از « رخ یار » است که بنظر دلدار ، همچون « گل گندم » جلوه می کند ... بنا بر آنچه گذشت شاید بی اغراق بتوان گفت که اغلب ترانه های محلی و عامیانه ایران را باید از نوع ترانه های عشقی شمرد و بسیاری از آهنگ های توصیفی ، حرفه ای ، قهرمانی و غیره را نیز از آن نوع دانست . « ژولین تیرسو » که مطالعاتی درباره فولکلور ممالک و اقوام مختلف بعمل آورده و مؤلف چند کتاب استادانه در این زمینه میباشد ، معتقد است که فولکلور موسیقی بسیاری از ملل شرق را ، صرف نظر از موارد استعمال و « مصرف » آنها ، باید از نوع آهنگ های عاشقانه دانست و « جمال مدهت » ۱ در رساله « مقدمه ای بر فرهنگ های عامیانه تطبیقی » ، « ... تجسس انواع مختلف موسیقی عامیانه غربی را در فولکلور موسیقی شرق » کاری « بیحاصل » می شمارد و معتقد است که « احساسات تغزلی و عاشقانه مهمترین خصوصیت موسیقی عامیانه شرقیان است . » این دو نظریه که مربوط به فولکلور موسیقی مشرق بطور کلی است

۱ - از نویسندگان محقق عرب و مؤلف رساله بسیار جالب توجهی است موسوم به :

« Introduction à un Folklore Comparé »

ظاهراً در مورد ترانه های محلی و عامیانه ما هم مصداق پیدا می کند ولی باید دانست که مضمون يك ترانه عامیانه بتنهائی نمیتواند معرف نوع آن باشد و در این مورد مختصات « وزنی » (ریتمیک) و « مقام » آنرا نباید نادیده گرفت . بدینمعنی که مثلاً در مورد يك ترانه توصیفی وزن و مقام موسیقی آن هم همانقدر قابل دقت و مطالعه است که مضمون ادبی و شعری آن . از آنجا که در باره این مطالب بموقع خود ، یعنی در طی مقاله های راجع به وزن و مقام ترانه های عامیانه و همچنین موسیقی عامیانه از نظر شعری و ادبی ، بصورت مشروح تری سخن خواهیم گفت ، در این مقاله به نشان دادن ترانه ای چند که مضامین و موارد استعمال خاصی دارند اکتفا مینمائیم . ترانه زیر از آهنگ های مخصوص تشریفات عروسی است که در نواحی فارس معمول میباشد و در مجالس عروسی بوسیله زنان بطور دسته جمعی خوانده میشود . از این قبیل آهنگ ها که مخصوص مجالس و اعیاد بخصوصی است در بیشتر نقاط ایران میتوان پیدا کرد و آهنگ های مشهور « نوروزخوانی » هم از این نوع میباشد .

Moderato

Ye ha-mu—mi sit be—sā—zom çel so—tun
 çel pan—je-re. ci—ro dâ—mâd tuc na—ci—
 -ne bâ te-les—no sel—se le. Yak ha—mu
 mi si—to sa—zom ha—mu—me hâ—ji re—zâ
 ge—lec az gel—ku be—yâ—rom â—bec—az e—mâm
 re-zâ ây no—bâ—rak bâ-dâ e—câ-lâ mo-bâ—rak bâ-dâ

يك حمومي سيت^۱ بسازم چل^۲ استون چل پنجره
 شير داماد توش نشينه با طلم و سلسه
 يك حمومي سيت بسازم حموم حاجي رضا
 گلش از گل كوه يارم آبش از امام رضا
 آي مبارك بادا انشالله مبارك بادا

و اما ترانه دیگر که از آهنگ های محلی ارستان است از آهنگ های « حرفه ای » میباشد که معمولاً بناها و عمله ها در ضمن کار میخوانند . آخر هر مصرع و « برگردان » آن متناسب « ریتم » کاری که در حین خواندن آن انجام میگیرد مشدد و یا مقطع میگردد .

Allegretto

Har ko-jâ sangegapi pâ-ye loru-najunom ciribegusetô ô ô
 ci-ri be-gu setô ey dâ-i dâ-i junom.xomgolexumun mestunom.

هر کجا سنگ گپی پای لرونه جونم
 شیری بگو دوتا او او شیری بگوسه تا او او
 شیری بگو چهار تا

« لالائی » های معمول در نواحی مختلف ایران از بسیاری جهات فوق العاده قابل توجه اند . وزن و حالت آنها غالباً یکنواخت و ملایم است و حالت رفت و آمد گهواره ای را بخاطر می آورد . ترانه زیر از لالائی های شیراز است که در مناطق بختیاری و قشقایی نشین هم شنیده میشود و از قدیمترین آهنگ های نوع خود میباشد .

Moderato

Lâ-lâ-i gu—ya mat xâ—bet be-gi—re .
 lâ-lâ-i gu—ya mat dar-dat na-gi—re

لالائی گویمت خوابت بگیره لالائی میکنم دردت بگیره

ترانه ای که ذیلاً معرفی میشود از نوع ترانه های عاشقانه است که از آهنگهای بسیار قدیمی بختیاری است . این ترانه بصورتی که عرضه شده است در مایه اصفهان میباشد ولی در مایه شورهم خوانده میشود بدون آنکه کیفیت ساختمان اصلی آن تغییر بیابد . در صورت اخیر ، نت سی بشکل سی کرن درمی آید و کششی به نت لا پیدا میکند .

Andante

Ni-nây ni-nây nây ni nây ni-nây
 nây-ni-nây ni nây nây ni nây

وای هر که رد از بی عشق و اسر بیازه
 وای سفرش پر خطر و دیر و درازه
 نینای نینای
 نینای نینای

۱ - برای ۲ - ۴ - رود

جمله‌ای چند از يك كتاب

موسیقی طبیعت
 شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

... زیبایی باید بر روی حواس ما تأثیر بپوشد ... و بی آنکه
 برای دست یافتن بدان گوشه‌ای بکار برده باشیم بوجد ما راه یابد
 ... بچند نوت نی یک چوپان مصری گوش دهید : او در ایجاد محیط
 و منظره خاصی همکاری میکند و آرمونی هائی میشوند که برای
 کتابهای علمی ناشناسند . موسیقیدانان هرگز بموسیقی ای که در طبیعت
 نیت است گوش فرا نمیدهند ... باندرز و گفته هیچکس گوش ندهید
 مگر بادی که میوز و داستان عالم را بما باز میگوید ... تماشای طلوع
 خورشید مفیدتر از شنیدن سنجی روستائی بتهوون است ...

«دوبوسی»

(از کتاب Monsieur Croche antidilettante)